

AZ ÉLET EGY JÁTÉK¹

Bandi monológia

Lejegyezte és monológgá szerkesztette: Hadas Miklós

DOI 10.35402/kek.2024.3.13

Mindig félttem azoktól az emberektől, akik rögtön válaszolnak arra a kérdésre, hogy mik akarnak lenni, és pontosan tudják a választ. Én nem tudtam elképzelni, hogy valakinek hogy lehet annyira konkrét, behatárolt célja, amikor annyi lehetőség áll az ember előtt. Én nem akartam bezárni magam egyetlen identitásba sem, hiszen az élet annyira sokrétű! Ha otthon vagyok, akkor magányember vagyok, ahogy Hofi Géza is mondja, de amikor a szülőfalumban elmegyek meginni egy sört a régi osztálytársaimmal, akkor az a Bandi vagyok, akivel együtt húzogattuk a lányok szoknyáját, és együtt fociztunk. Az, hogy filozófus lettem, annyira véletlen, hogy nem igaz. Az is a véletlenek játéka, hogy a filozófián belül hová jutottam. Eszembe jut Čapek egyik gyönyörű aforizmája, amikor kérdezi a fantáziát, hogy merre fogsz kanyarodni, mire a fantázia azt válaszolja, hogy kérdezd meg a vadászkutyát! Amerre a nyúl fut! Én is arra futok, amerre a téma tekereg. Persze a filozófia választásában szerepet játszott, hogy ez a tudomány szabad gondolkodásra tanít, hiszen filozófia szkepszis nélkül nem létezik. Ez oda vezet, hogy jobban odafigyeljek önmagamra, hogy ismerjem a határait. Kamaszkoromban inkább azt szuggeráltam magamnak, hogy képzőművész leszek, de aztán adódott egy lehetőség, amikor megnyílt a filozófia-magyar szak. Amikor az önvallomásos, öngyógyító könyvem írtam², először történt meg, hogy közvetlenül reflektáltam önmagamra. Tulajdonképpen furcsa, hogy korábban kerültem az ilyen önreflexiót, noha ez a filozófiában meghatározó dolog. Ugyanakkor táncos koromban már rákérdeztem arra, hogy mit jelent táncosnak lenni.

Apai nagyapámat a kemény, kálomista nyakasság jellemezte, apámat viszont már nem, annak ellenére, hogy évekig egyházi gondnok is volt. Eléggé félvállról vette ezt a feladatot, és inkább az édesanyám kezelte a hivatalos ügyeket, jóllehet az ő édesapja katolikus volt. Én mindig lazán viszonyultam a vallási dolgokhoz; évente kétszer mentünk templomba, húsvétkor és karácsonykor, amikor

még kompon kellett átkelni a Kis Dunán. Nincs bennem vallásos hit, és gyakran kiütökzik bennem a szemforgatóan álságos és előítéletes katolicizmussal szembeni ellenállás is. A szomszéd falu plébánosát is cikizem rendszeresen. Ugyanakkor az édesanyám a toleranciát hazulról hozta; jellemző, hogy a katolikus és a református templomba is eljárt. A faluban sem volt ellentét a két vallásfelekezet között, legföljebb annyi, hogy a temetőben a búcsúztatáskor a katolikusok az egyik oldalra állnak, a reformátusok meg a másikra. Hárman voltunk testvérek, és eléggé különböztünk egymástól, pedig ugyanabban a családban nőttünk föl. Én és az idősebb öcsém voltunk azok, akik az időbeli pontosságot nagyon fontosnak tartjuk, a pénzt is megszámlaljuk, és nem nyújtózkodunk tovább, csak addig, ameddig a takarónk ér. De a legfiatalabb öcsém ennek pont az ellenkezője: nagy hanyavetiséggel élt, egyáltalán nem érdekelte a pontosság. Nekünk nem kellett győnni menni, bár édesanyám komolyan vette a vallást, és élete vége felé sokat olvasta a bibliát. A konfirmációkor tizenhárom éves voltam, ott álltam a langaléta jókai legények között, és fejből tudtam a kiskátét. Azt viszont szeretném, ha református lelkész búcsúztatna végül, mert szeretem ezeket a zoltárokat. De vallásos élményem nekem templomban még nem volt, csak a hegyekben. Lehet, hogy Isten a természetben lakik? Ismerek olyan helyeket, például Nyitra fölött van egy sziklakiszögélésben egy kis kápolna, ahol a helynek rendkívüli szelleme van. Ott le kell ülnöm, hogy úristen, mi ez?

1964-ben kerültem föl Pozsonyba, az általános iskolából a középiskolába. Az egy radikális váltás volt az életemben, mivel a városi élet teljesen más volt, mint a vidéki, ráadásul az első évet albérletben töltöttem, és csak hétvégén jártam haza. Néhány volt osztálytársam ugyan együtt jött velem, de ott teljesen új volt a társaság, mivel a többség eleve pozsonyi volt, tehát egy városi mentalitásba kerültünk bele. Ennek egyik legfontosabb eleme az volt, hogy itt szembesültem először a kétnyelvűséggel. Amikor hétevesen először voltam pionírtáborban három hétre, és egy bűdös szót nem tudtam szlovákul, és körülöttem senki nem beszélt magyarul, az borzasztó érzés volt, hogy egy olyan világban vagyok, ahová nem tartozok. De hát az egy egyedi eset volt, ami

¹ Ez a szöveg a „Plurális habitus mintázatai a romániai és szlovákiai magyarság körében” című, 143610-es számú NKFI pályázat keretében készült.

² Mészáros András (2021): *Nem alszom...* Phoenix Library. Pozsony.

később nem ismétlődött meg, mivel ha Pozsonyban kiléptem az iskola kapuján, és valamit akartam a városban, meg kellett szólalnom szlovákul. Az első évben próbáltam elmondani ezt-azt a szlovákórákon, de folyamatosan beszélni nem tudtam, hiába tanultam meg tökéletesen a grammatikát az általános iskolában. A szlovák tanárom is mondta, aki egy szót sem tudott magyarul, hogy a ragozással nincs gond, de a szókinccsem és a beszédképességem fejlesztendő.

Ugyanakkor érdekes módon soha nem volt semmilyen kisebbségi érzésem vagy ellenérzésem, hogy nem tudtam rendesen szlovákul. Természetesnek vettem, hogy meg kell tanulni, és kész! Mi ezzel a gond? Elfogadtam a helyzetet, egyszerűen adottságnak vettem, hogy Pozsony egy kétnyelvű környezet, noha kifejezett célként nem tűztam ki, hogy most nekem mindenképpen meg kell tanulni azt a nyelvet. Adott volt egy helyzet, amiben benne voltam, és amit próbáltam úgy kezelni, hogy magamat nyújtsam, és próbáljam elvégezni, amit kellett. Tehát már kamaszkoromban is úgy gondoltam, hogy *az élet egy játék*, és minden játékot halál komolyan kell venni. Mindig is betartottam a játékszabályokat, máskülönben a játékot csaltam volna meg. De önmagamért azért nem veszem túl komolyan, mert akkor a humorérzékemet is elveszíteném. Az is egy játszma, hogy egy idegen nyelvvel kapcsolatba kerültem, és azt a játszmát le kellett játszani, akárcsak egy teniszpartit, ahol ha megnyerem a game-eket, akkor megnyertem a játékot is. Nagyon frivol hasonlattal szólva: ha egy nővel kerültem kapcsolatba, persze volt egy végső cél, amit el akartam érni, de sose léptem túl az éppen adott helyzet lehetőségein. Vagyis a lehetőségeken belül próbáltam valamit csinálni, de úgy, hogy azért magam maradjak. És ez egyáltalán nem az abszolút alkalmazkodás és a kényszer elfogadása volt! Jó húsz évvel később értettem meg azt a hegeli mondatot, hogy a szabadság a szükségszerűség elfogadása, ami nem azt jelenti, hogy megalázkodom vagy alávetem magam, hanem azt, hogy megértem a dolgokat, és azok logikája alapján cselekszem.

Középiskolás koromban két dolog érdekelt igazán: a mozi és a foci. Focizni tizenhat évesen kezdtem el úgy, hogy hamisított igazolvánnyal a felnőttek között játszottam kapusként. Óriási élmény volt! Remek iskolai csapatunk is volt, két-három csehszlovák válogatott is focizott velünk, például Szikora Gyuri, akit az európai Pelének neveztek. Na, az nagy élmény volt! Otthon a falu csapatában játszottam, jónéhány évvel idősebbek között, én voltam a zöldfülű kapus, de valószínűleg elég jó

lehettem, mert egyetemista koromban el akartak vinni egy elsőligás csapatba, amit nem vállaltam. A filmek iránti vonzódásom nagyon egyszerűen értelmezhető. A szülőfalumban második koromban vezették be a villanyt, amikor én még petróleumlámpánál tanultam írni és olvasni. Havonta jött egy vándormozis, volt egy generátor, ami a háttérben zümmögött, és akkor felállította a gépet, kifeszítettek egy vásznat a kultúrházban, ami korábban libaistálló volt. Oda beült a falu apraja-nagyja, és néztük a filmet, amit lehet, hogy nem is értettünk, de óriási dolog volt, hogy mozog valami a vásznon. Az első televízió valamikor 1962 táján jelent meg a faluban, akkor is úgy, hogy egy közös televízióként funkcionált a kultúrházban, ahová beültünk, és bámultuk a képeket.

Amikor Pozsonyba kerültem, kiderült, hogy van ott vagy tizennyolc mozi, és gyorsan rájöttem, hogy hol milyen filmeket vetítenek. Csehszlovákiában akkor kezdődött az a modernizációs lazulás, ami aztán hatvannyolcban kulminált, úgyhogy nagyon sok film bejött, és általuk más világokat is megismertünk. Bergman-filmek, Brigitte Bardot-filmek, angol krimik, olasz neorealizmus, és így tovább. Volt egy osztálytársunk, aki egy évvel idősebb, de egy fejjel alacsonyabb volt nálunk, úgyhogy őt küldtük előre, és miután őt leellenőrizték, minket beengedtek személyi nélkül. A filmmániám elartott az egyetemig, sőt, még utána is, olyannyira, hogy a középiskola vége felé elkezdtem olyan magyarországi lapokat jártni, mint a *Filmkultúra* és a *Filmvilág*. Akkor azt hittem, hogy van bennem valami képzőművészeti adottság, jártam külön körbe is, aztán felvételiztem a képzőművészeti főiskolára is kétszer, de másodsorra rájöttem, hogy tévedésben voltam, mivel olyat képzeltem magamról, ami nincs meg bennem. Szembesültem azzal, hogy nincs meg bennem az a képesség, ami alapján jelentős képzőművész lehettem volna. Kézügyességem mindig is volt, de ez kevés, és valószínűleg csak egy elvetélt képzőművész lehettem volna. Nyilván ezzel az érdeklődéssel volt kapcsolatos a film iránti vonzódásom is.

Miután nem vettek fel a képzőművészetre, egy évet raktárosként dolgoztam egy nagyvállalatnál, ahol tiszta szlovák környezetbe kerültem. Ez nagyon hasznos volt, mert egyre jobban kezdtem érteni, ahogy a köznép szlovákul beszél. Egy év múlva jóval érettebb emberként kerültem az egyetemre, mert az úgynevezett melós mentalitást is megismertem. Sokan, akik érettségi után egyetemre kerülnek, és értelmiségivé válnak, izolálódnak ettől a világtól,

és sokszor nem értik, hogy a köznép hogy gondolkodik. Bennem nem volt soha olyasmi, hogy többnek érezsem magam másoknál, mivel az én máságom sohasem hierarchikus viszonyokban jelent meg. Mi értelmiségiek elvontabb szinten fogjuk föl a társadalmi összefüggéseket, és lehet, hogy ezeket mi látjuk pontosabban, a melósok viszont nagyon pontosan látják azt az empirikus szintet, amiben léteznek, és ami a saját életérdekeikkel függ össze, és képesek ezeket a szinteket összekapcsolni. Amit mi néha lekicsinylően kezelünk, hogy szűk horizont, meg hasonló, hát nem: neki az a horizontja! És a horizonton belül nagyon jól tud működni! Nagyon fontos volt számomra, hogy ezt megtanuljam, megismerjem és elismerjem. Hatvannyolc júliusában például, amikor lelkesedtem, hogy milyen fantasztikus változások közelednek, apám, aki egy echte melós volt, azt mondta nekem: azt hiszed, hogy az oroszok ezt így fogják hagyni? Nagyon dühös voltam rá, hogy hogy beszélhet ilyen dolgokat. De ő a maga melóspozíciójából és melósmentalitásával pontosan érezte, hogy alapszinten hogy működik a társadalom. Ráadásul megélte a második világháborút is, és mindenre pontosan emlékezett. És valóban, egy hónappal később bejöttek az oroszok.

Ha már korábban a szerencse szerepéről beszéltem, akkor ehhez hozzáteszem, hogy azt is egy sajátos szerencsének tartom, hogy amikor 1968-ban elkezdtem az egyetemem, a generációnkban erős volt az a hangulat, hogy a tabukat le kell dönteni. Egyébként úgy gondolom, hogy ezt a három évet, hatvanhétől hatvankilencig egybe kell venni. Mindjárt sztrájkokkal kezdtek az egyetemi évet, ami egy erős politikai állásfoglalás volt. Utólag tudatosult bennem, hogy a hatvanas években szocializálódtam, Beatlesen meg francia filmekben, és valójában hatvannyolcban mutatkozott meg, hogy a generációm valahogy mindig ellenzéki pozícióból látja a világot. És ez a beállítódás máig megmaradt bennem, nyilvánvalóan a hatvanas évek reziduumaiként. Mindig is valamilyen ellenállásban vettem részt. Első- és másodéves koromban együtt viccelődtünk a szlovák évfolyamtársaimmal, hogy micsoda számárság volt, hogy a nyugat-szlovákiai magyar településeket átnevezték szlovákra. És a szlovák évfolyamtársaim között sem volt nacionalizmus, a hatvanas évek éthosza sokáig tovább élt. Ez nyilván azzal is összefüggött, hogy a filozófia szakon sokan voltunk angol-, német-, pedagógia-párosításban. A többség szlovák volt, és mi, heten, magyar-filozófia szakosok, belekerültünk a társaságba, és nagyon jó kollégák voltunk. Persze valószínűleg burokban éltem, mert egyetemi-akadémiai szférában

mozogtam egész életemben, és azok az emberek nem voltak nacionalisták.

Ha a tanítás közben szóba kerültek a hatvanas évek, akkor a diákjaimnak szoktam mondani, hogy nézzék meg a „Hair” című filmet, és abból kiderül, hogy kik voltunk mi. Lázadtunk az ellen, ami adott, lázadtunk, hogy megmutassuk, mi mások vagyunk. Ez egy óriási változás volt. Amikor a géppuskasorozat elől be kellett rohannom egy mozi bejárájába, nehogy eltaláljanak az orosz golyók, vagy amikor odaálltam a tankhoz, és többedmagammal vehemensen vitatkoztam az orosz tiszttel, aki hadonászott a pisztolyával, egészen addig, hogy egy Közép-Ázsiából származó tizennyolc éves géppisztolyos szovjet katonát bizonyos távolságból körülvevünk vagy kétszázán, aki összeszarta magát a kör közepén. Ezek olyan élmények voltak, amelyek megváltoztatták számomra a világot. Bennem mindig is megvolt egy oroszellenesség, pontosabban oroszbirodalom-ellenesség, ami aztán Kundera olvasásával és sok minden mással, beleértve a filmeket is, tovább fokozódott. A nyálás orosz szentimentalizmust rühellem, főleg, amikor a hazugságot csomagolják szentimentalizmusba. Dosztojevszkijt nem tudok olvasni, ötven oldal után úgy vágom a sarokba, hogy az nem igaz. Elismerem a nagyságát, az egzisztencializmussal való összefonódottságát, de nem tudom szeretni. Viszont Puskin bejön, Bulgakov is, a *Mester és Margarita* kikerülhetetlen, noha persze az nem egy szovjetorosz mű. Ekkor kezdődött az Anatole France-szerelmem is, vagyis hogy a filozófiai székeszsír iróniával is együtt jár, és ezzel párhuzamosan jött a cseh irodalom, Hrabal, Vančura és a Čapek testvérek, akik más módon, de hasonló kritikát fejtettek ki. Hrabal-jelenség nemigen található a magyar irodalomban. Most, hogy meghalt Kundera, aki a kedvenc író, és újraolvastam, nála vannak remek történetek, és mögöttük valamilyen filozófiai probléma. Nekem az is nagyon érdekes, hogy hogy lehet egy filozófiai problémát az irodalomban megjeleníteni, mégpedig úgy, hogy az a történetes szerves része legyen. Ebben Kundera felülmúlhatatlan, különösen a *Halhatatlanságban*.

Amikor felvettek az egyetemre, a filozófiát szlovákul tanultuk, a Magyar Tanszéken pedig magyarul zajlott minden, de negyedikben a magyart leadtam, maradt főszakként a filozófia, és a szakdolgozatomat is szlovákul írtam meg. Ugyanakkor a filozófia-tankönyveink csehül voltak, tehát párhuzamosan csehül is meg kellett tanulni. Én a cseh szépirodalmat ma is úgy olvasom, mint a szlovákot, de ha beszélni kell, akkor némileg lassabb az egész,

és ha nem jut eszembe valami, akkor legfeljebb szlovákul gondolom az egyes szavakat, mivel a két nyelv struktúrája és szókincse alapvetően ugyanaz, de persze rengeteg különböző kifejezés is van, amiket külön meg kell tanulni. A Filozófia Tanszék egy rendkívül demokratikus tanszék volt, kollegiális viszonyokkal, míg a Magyar Tanszéken középkori rendi viszonyok uralkodtak – leszámítva néhány színvonalas tanárt, például Zemant, akinek öt diplomája volt, bár néha megalázóan szigorú volt. Ott volt még a kötelező testnevelés, plusz fociztam is, ott is inkább szlovákul beszélgettünk. Másodiktól-negyedikig volt katonai kiképzés, tiszti vizsgát is tettünk, és utána egy évre vonultunk be tisztként. A néphadseregben az eskü szövege megvolt magyarul, de előtte kijavítottam benne a stilisztikai hibákat. A katonaságnál megpróbáltam, hogy ott is vagyok, meg nem is. Tehát az időbeniségben katona voltam, az időbeliségben pedig kívül voltam rajta. Bármikor képes voltam az ilyen skizofréniákra, ugyanis ha egy helyzet nem tetszett, akkor úgy léptem ki belőle, mintha ott sem lennék, és csak formálisan teljesítettem a követelményeket, mivel valójában az egészre magasról tettem. Volt ott a néphadseregben egy ilyen kis művészi csoport, oda beilleszkedtem, versenyekre jártunk, és ezáltal is ki tudtam szabadulni az egészből.

A következő fontos váltás az volt az életemben, amikor tizenkilenc éves koromban bekerültem az *Iffú Szivek*be, pontosan akkor, amikor elkezdődött Csehszlovákiában a normalizáció. Olyasmint táncoltunk, mint az Állami Népi Együttes Magyarországon, vagy a Mojszejev Együttes a Szovjetunióban. Összesen százan voltunk, énekesekkel, zenekarral és táncosokkal. Az énekkar főleg magyar volt, a táncosok fele-fele, a zenészek pedig többnyire szlovákok. Irigyeltek minket, hogy a legszebb lányok nálunk vannak. Persze azt tudni kell, hogy a legjobb táncos nem mindig a legszebb nő. A *Szivek* egy menedék volt, mivel az év felében ez is kiszakított a neosztálinista világból. Szabadok voltunk, táncoltunk, utaztunk, felléptünk, kapcsolatokat teremtettünk, szerelmek és barátságok szövődtek, közösség volt, ami máig működik. Mindez egyfajta azilumot teremtett számunkra, ahova minden este hétkor beléphettem. Itt jöttem rá, hogyha a lányokkal beszélek, akkor az ámitás nyelvét kell használni, vagyis úgy kell tudni a nyelvet, hogy az egyes szavak második és harmadik jelentését is ismerem, és ezáltal tudok misztifikálni. Ez sokat segített abban, hogy felszabaduljak, mivel korábban egy rendkívül gyáva, bávataag srác voltam, aki fél a lányoktól. Talán

az lehetett a gátlásom oka, hogy nem akartam a lányok integritását zavarni, jóllehet gyerekkoromban a három szomszédlánnyal sokat játszottam, öt-hat évesen velük volt az első szexuális tapasztalatom. A faluban teljesen természetes volt, hogy felküldtük a lányokat a fára bugyi nélkül, és alájuk néztünk, és megmutogattuk egymásnak a nemi szervünket. De tizenéves koromra ez megváltozott, visszafogott, tartózkodó kamasz lettem.

Valójában az *Iffú Szivek* csinált belőlem felnőttet. Hervennégytől szinte évente utaztunk ki Nyugat-Európába, ami lehetőséget adott arra, hogy megtapasztaljunk egy másik világot, ami persze bizonyos szempontból ledorongoló volt. Vagyis lényegében szabadon, következmények nélkül élhettem kettős életet. Egy relatíve szabad életet a művészetben, majd utána vissza a munkába, kötöttebb körülmények közé. A *Szivek*ben azt is tudatosítottam, hogy jelentős különbség van táncolás és tánc között. A táncban van valami ősi erő, egy olyan mozgás, ami előhossa azokat az egzisztenciálékat, amelyeket csak a mozgás révén lehet kifejezni. Amikor megtudtam, hogy az apám meg fog halni, akkor két órán keresztül, zene nélkül, tombolva, transzállapotban táncoltam. Éppen katona voltam, és még a rangjelzésem is leszakadt, és a civilek szedték össze az egyenruhám darabjait. Így tudtam kiadni magamból a feszültséget. Tánc közben a lányokat meg kellett fogni, meg kellett emelni, olykor az ágyékuknál is. De amikor hozzáértem a nemi szervükhöz, eszembe sem jutott, hogy azt szexuálisan értelmezzem. Egyik partnernőm sem volt szexuális partnerem. Ők is tudták, én is tudtam, hogy ez a helyzet nem arról szól, hogy meg akarom tapogatni, hanem arról, hogy véletlenül alakult így. Tudtuk, hogy a testrészek minden mozgás természetes részét képezik, nem kell azokat tabuként kezelni.

Ugyanakkor nagyobb önbizalmat adott, hogy állítólag jó táncos voltam, és egy éven belül szólótáncos, vagyis vezéregyéniség lettem. Ha durván fogalmazok, vezérkos vagy alfahím lett belőlem. És ugyan sokszor primitív voltam, káromkodtam, parasztként viselkedtem a próbákon, de a föllépéseken soha. A partnernőim szerettek, mert tudták, ha táncolok, akkor jó partner vagyok. Itt arról szó, hogy ugyanazon a hullámhosszon vagyunk, ugyanaz a mozdulat, nem kell magyarázkodni. Tehát megtanultam kezelni a testemet, a szexualitás kevésbé volt fontos. Ez is egy játék volt, amit komolyan kellett venni, és üvöltöttem azokra, akik nem tartották be a koreográfiát, vagy ha a tér nem volt rendesen belakva, esetleg valaki nem úgy lépett,

ahogy kellett. A koreográfussal is összeveszttem, ha úgy éreztem, hogy nincs igaza, és noha egy idősebb férfi volt, egykori balett-táncos, egy-egy próbán simán elküldtem őt a picsába. S ha valami nem volt tökéletes, akkor mindig kiborultam. Ennek az volt az előnye, hogy nem kaptam fekélyt, legalábbis addig, amíg táncoltam. Ötvenöt éves koromig fociztam is, és kapusként szintén végig üvöltöttem a kilencven percet. De az nem én voltam, hanem valaki más, aki éppen táncolt, vagy ott volt a focipályán.

Amikor aztán abbahagytam a *Sziveket*, gyomorfekélyt kaptam, mert nem tudtam kitombolni magamat. A *Szivek* egy intim közösség volt, ahol meg tudtam nyilvánulni úgy, ahogy egy relatíve idegen közösségben nem. Tudtuk, hogy ki kivel, hogyan, megvédtük a lányokat, ha szükség volt rá. Persze kialakultak párok a táncosok között, és ha utaztunk valahová, őket egy szobába tettük. Többször is házassággá fajultak a kapcsolatok, a miénk például az ötvenkettedik volt a sorban. A tánc munka, abban nincs erotika, és úgy kell csinálni, hogy a produkció jól nézzen ki. Itt ismertem meg a feleségemet is, aki egy fejjel alacsonyabb volt nálam, ezért nem táncoltam vele. Mindig is szerelmes típus voltam, borzasztóan bele tudtam feledkezni a szerelembe, és át tudtam adni magam a szenvedélynek. A feleségembe is embertelen módon szerelmes voltam, akivel közösen veszítettük el a szüzességünket húszéves korunkban, miután már egy éve jártunk. De mégis véget ért a dolog huszonöt év házasság után, mivel a feleségem nem tudott közeledni hozzám, miután megcsaltam őt. Ez neki hatalmas lelki törés volt. Utána öt évig próbáltam rendbe hozni a házasságot, de nem sikerült. Szerencsére a lányaimmal azóta is megmaradt a kitűnő kapcsolat.

Az egyetem elvégzése után szlovákuul kezdtem tanítani filozófiát, és akkor jöttem rá, hogy amiről azt hittem, hogy tudom, azt elő is kell tudni adni. Amikor ugyanis az ember odaáll a katedrára, akkor rögtön kiderül, ha nem tud semmit. Eleinte nem volt tökéletes a szlovák nyelvtudásom, úgyhogy azzal kezdtem, hogy mivel nem vagyok szlovák, el fogok követni grammatikai és stilisztikai hibákat, ezt vegyék tekintetbe. Utána soha semmi problémám nem volt ebből! Megtanultam azt is, hogy tanárnak lenni azt jelenti, hogy szolidáris vagyok a diákjaimmal, persze azon túl, hogy megpróbálok nekik valamit tanítani, ami a filozófia esetében igen nehéz, mivel ott csak gondolkodásmódot lehet átadni. Ahogy Platon leírta, csak példát lehet mutatni, mást nem lehet tenni. Ennek felismerése persze hosszú folyamat volt. Tanmeseként el szoktam

mondani egy orosz írónak, Krilovnak a meséjét, ami egy sas anyáról szól, aki egy szigeten fészkel, és három fiókája van. A tenger épp készül elönteni a szigetet, és ő menti a fiókákat. Repül az elsővel a szárazföld felé, és félúton megkérdezi a fiókát: ha én megöregszem, te is ügyelni fogsz rám? Igen, igen, jön a válasz. Erre beledobja a tengerbe. A másodikkal is ugyanez történik. A harmadik viszont azt válaszolja: én nem téged, hanem a saját fiókáimat fogom védeni. Erre őt kiviszi a szárazföldre. És akkor a diákoknak mondom: ez a szülő kötelessége. A gyereknek nincs ontikus kötelessége, etikai persze lehet. És amit direkt módon nem mondtam el nekik, hogy mindezt saját magamra mint tanárra értettem. Most nagyon jó viszonyban vagyunk, de soha nem fogom elvárni tőletek, hogy ezt viszonzátok, mivel nekem kötelességem átadni, amit csak tudok, de nektek nem kötelességetek mindez velem szemben.

Bizonyos módon szerencsének tekinthetem azt is, hogy az egyetem Testnevelési Karán, ahol a kezdetekben tanítottam, mindenki úgy tekintett a marxizmusra, mint valami kötelező, fölösleges rossz dologra. Ezzel én is egyetértettem, és ezt rögtön tudtára is adtam a dékáni hivatalnak. Aztán hamarosan sok barátom lett a turisták, hegymászók és atléták között, vagyis azokkal a sportolókkal kerültem közelebbi kapcsolatba, akik individuális sportokat űztek, mivel nekik szükségük volt egy életfilozófiára, és arra, hogy jobban megismerjék saját magukat. Engem valójában a sport filozófiája érdekelt, és arrafelé vezettem az órákat. Nyilván én is fölvettem ezeknek a Himalája-mászóknak a hülye kérdést, hogy mi a fenének mennek oda. És jött a válasz, hogy azért, mert az a hegy ott van! Utána azt is elmondták, hogy mit jelent az, hogy az a hegy ott van. Így értettem meg, hogy a hegynek az a funkciója, hogy általa ráismerhessek önmagamra. Valami, ami nem én vagyok, de nélküle nem tudok magamig eljutni. Konfrontálódni kell ezzel a kihívással, hogy amikor olyan helyzetbe kerülök, hogy csak én vagyok, nincs senki és semmi más kapaszkodó, akkor kiteljesíthessem önmagamot. Ez egy alapvető felismerés volt számomra.

A kollektív sportokban viszont egy ellenségkép alakul ki, mivel le kell győzni az ellenfelet. A hegymászó nem győzi le a hegyet, ő önmagát győzi le. A hegy egy kiszámíthatatlan valami, amit meg kell ismernem. A testnevelésszakos diákjaimnak filozófiatörténetet tanítottam, ahol bejött az idő kérdése is, mivel nincs olyan sportoló, aki számára az idő ne lenne meghatározó. Anélkül nem léteznek, hiszen

az idő határolja be a játék kereteit szinte minden sportnál, az időt kell legyőzni az atlétikában, vagy a saját személyes időt kell odamérni a mérhetetlen természetes időhöz a hegymászóknál. Nagyon jól éreztem magam ott, mert sízni jártam, sportoltam, teniszeztam, és élveztem, hogy a testemmel valamit csinálhattam, mégpedig hozzáértő emberek között. Rengeteg dolgot megtanultam tőlük, és eljutottam addig, sőt, már a dékánnal is megbeszéltem, hogy fölveltelnizni fogok, és elvégzem a testnevelés szakon az öt éves képzést, hogy a saját testemen is érezzem, hogy mit jelent sportolónak lenni. Csakhogy közben kaptam egy ajánlatot, hogy lépjek át az akadémia filozófiai intézetébe, és én nagy örömmel távoztam. De amit ezektől a hegymászóktól megtanultam, azt később is jól tudtam alkalmazni, amikor a Magas-Tátrába kezdtem járni.

A következő fontos váltás 1987-ben történt az életemben. Volt egy kórházi álomom, amit megírtam a könyvemben is³. Ennek köszönhetően az életvitelben történt egy alapvető változás, mivel akkor tudatosítottam, harmincnyolc éves koromban, hogy a saját testiségemhez, egészségi állapotomhoz másképp kell hozzáállnom, és hogy kezdődik az életem második fele. Ugyanis megjelent egy komoly betegség, amit kezelni kellett. És hál'istennek ez az álom rengeteget segített nekem. A lényeg röviden, hogy néhány dolog, ami korábban fontosnak tűnt, elveszítette jelentőségét, hiszen rájöttem, hogy vannak ezeknél sokkal lényegesebb dolgok is. Akkor kezdtem el másképp gondolkodni magamról, ott kezdtem el odafigyelni magamra. Addig úgy éltem, hogy azt hittem, szinte kimeríthetetlen fizikai tartalékaim vannak, de aztán kiderült, hogy nincsenek. Ott volt az egzisztenciális fenyegetettség, amiből úgy kellett kitörni, hogy ezt mentálisan tudjam kezelni. Nem érdekelt, hogy ott van az a betegség, én ezt kezelni tudom, le tudom győzni, és tudok vele együtt élni. Álomban arra jöttem rá, hogy a halál nőnemű, akit állatiasan hátulról meghágtam, és ezt az álombeli aktust úgy értelmeztem, hogy legyőztem a halálfélelmemet. Amikor magam alatt voltam, egy kollegina azt ígérte, hogy levisz alfa állapotba. Valóban le is vitt oda, és azt mondta, hogy menjek le a lelkem legmélyére, mert az Isten ott lakik. És ebben az álomban én fizikai értelemben láttam, hogy haladok lefelé a lépcsőkön, és legalul egy női hang szólalt meg. Ilyen egzisztenciális háttérhelyzetekben mindig is valami női erő fordított meg, állított meg, irányított át. Ezt sokféleképpen lehet értelmezni, valószínűleg az ember legmélyebb

lényegében nincs elválasztva egymástól a férfi és nő, és nálam ez a női princípium az életet és a halált is jelenti. Ez az álom tudatosította számomra, hogy van egy női princípium is bennem, amit a köznapokban nem észlelek, és ez figyelmeztet az alapvető létösszefüggésekre.

A következő átmenetet 1989 jelentette az életemben. Kevés embernek adatik meg, hogy élete során két alapvető társadalmi forradalmat éljen meg. A hatvannyolcas tapasztalataim alapján már a második napon rájöttem, hogy ez valami egészen más. Ez számomra egy óriási, szinte embertelen léptékű fölszabadító érzés volt! Ám érdekes módon a harmadik napon, amikor ott volt a szónok az emelvényen, egy színész, aki végig moderálta az eseményeket, megijedtem attól, hogy ő mondott egy jelszót, és azt a harminc-negyvenezres tömeg visszaüvöltötte. Ez olyan volt, mint annak idején az „éljen Rákosi, éljen Rákosi”. Miért kell folytan vastapsnak lenni? Ezt máig nem értem. Persze ez nyilván összefüggött azzal, hogy a tömeget mindig is nagyon utáltam. Mindazonáltal nem lehet véletlen, hogy a legjobb dolgaimat 1989 és 1993 között írtam meg, mielőtt kettészakadt volna az ország. Valójában ebben a négy évben éreztem magam igazán itthon ebben az országban. A demokratikus Csehszlovákiát éreztem a hazámnak, ami három-négy évig létezett, nem pedig Magyarországot. A szétválás után elmúlt az eufória, ám ennek ellenére magyarként ma is jobban érzem magam Szlovákiában, mint Magyarországon.

Óriási fölszabadító érzés volt, hogy végre megírhatok mindent, nincsenek tabutémák. 1989 novemberében tettem egy esküt, hogy a szerelemtől írok majd, és nagyon gyorsan meg is írtam⁴, korábban képtelenség lett volna egy filozófiai folyóiratban szerelemtől szóló tanulmányt közölni. Ugyanebben az évben visszatérhettem az eredeti témámhoz, a magyar filozófiatörténethez is. Magyarországon ez nem volt akkora durranás, mert ott a lazulás már a nyolcvanas években megkezdődött. A kilencvenes évek elején kiderült, hogy nyugodtan átjárhatok Magyarországra kutatni, és a konferenciák révén végre egy olyan filozófus-közösségbe kerültem, akik ugyanazzal foglalkoztak, mint én, és kritikusan álltak a dolgokhoz. Ezáltal rengeteget tanultam, mert Szlovákiában nem volt párbeszéd-partnerem. Két kollégával kerültem szoros szakmai és emberi kapcsolatba: az egyik Mester Béla, a másik Percz Laci. Emellett Heller Ágival, Fehér Ferencsel is közeli kapcsolatomban alakult ki, sőt, az MTA külső tagjává

³ Mészáros András: *Nem alszom...*, 123. oldal

⁴ Mészáros András (2001): *A transzcendencia lehelete. A szerelem időiségéről*. Kalligram Kiadó.

is megválasztottak, úgyhogy a szakmai és személyi dimenzió egybefolyt. Mester Béla azt is kiderítette, hogy az MTA csaknem kétszáz éves történetében én voltam az első ember, aki magyar filozófiatörténettel való foglalataskodásért lett akadémikus.

Egy új időszak kezdődött a válásom után is, mivel Pozsonyt elhagytam, és visszaköltöztem a szülőfalumba. A munkám egy darabig még Pozsonyhoz kötött, de ez már nem olyan volt, mint korábban, úgyhogy szép lassan visszaidomultam a falusi létehez. Csakhogy közben felnőtt két generáció, és ez már nem az a falu, ahol a gyerekkoromat töltöttem. De szerencsére visszafogadott a közösség, benne vagyok a falu életében, ahol relatíve csönd van, és relatíve lassan folyik az élet. Mostanában már nagyon zavar a nyüzsgés. Vettem egy motorbiciklit, azzal járok, le tudok állni bárhol, szép nyugodtan, nem keresem a feszültséget, ha nem muszáj. Az idő ritmusa is lelassult. Érdekes módon az idő gyorsul, de a ritmus lelassul. Ami pedig gyerekkoromban még irritált, hogy dolgozni kellett a kertben, ma már föl szabadulást jelent számomra. Most például föl kellett újítani a vízvezetést a házba. Melósok ásták ki az árkot, ami tíz méter hosszú volt, aztán jött a vízszelölő, és ott maradt nekem a kítakart árok. És én hetvennégy évesen nekiálltam, és betemettem az egészet. Tehát ha van egy feladat, akkor addig csinálom, amíg képes vagyok rá. És abban a pillanatban, amikor csinálom, én egy kubikos vagyok. Olyan ez, mint amikor gyaloglás közben kitisztul az ember. Ahogy a jógában is megtörténik, hogy szabadon áramlanak, maguktól alakulnak a gondolatok, és akkor döbben rá az ember az alapvető dolgokra. Ez hasonló ahhoz, amikor a természettel intim kapcsolatba lépek. Hogy nem az úticél a lényeg, hanem maga az út az öröm forrása.

Alapvetően derűs ember vagyok, de vannak helyzetek, például ha a butasággal találkozom, amikor vademberként ki tudok robbanni. Arra a butaságra gondolok, ami igazságtalansághoz vezet – a gnoszeológiai butaság nem érdekel. Úgy definiálom a butaságot, mint Casanova: jogom van kinevetni azt az embert, aki nem tudatosítja, hogy buta. Casanovára most nem mint nőcsábászra utalok, hanem mint egy tizenharmadik századi libertariánusra, aki még a reneszánszból örökölt szemlélettel bír a tudást és a nemtudást illetően. Vagyis szerinte a nemtudást szégyelleni kell, mert a tudás, a ráció a fontos. Ugyanakkor, szemben Casanovával, egy dolgot soha nem csinállok. Ő ugyanis kihasználta a butaságot, de én ezt sohasem tettem, mert az etikátlan lett volna. De kinevetni, kigúnyolni? Azt

nagyon szívesen! Nem mondhatom, hogy mindig minden helyzetben ugyanaz a személyiség jött elő belőlem, ez mindig a környezettől függött. Az volt ebben etikailag is szép, hogy sohasem játszottam meg magam, mindig őszintén viselkedtem a különböző helyzetekben. Állandósult bennem egy morális parancs, ami behatárolta, hogy mit tehetek, és mit nem.

A butaságról és a buta nacionalizmusról hadd mondjak el egy történetet: Valamikor a kilencvenes években, a Mečiar-korszak elején meghívtak Piliscsabára, a Pázmány Péter Egyetemre, hogy tartsak előadást Štúrról. Egy ellenzéki újságot olvastam a vonaton, a *Sme*-t vagy valami hasonlót, amikor beült mellém egy szlovák úriember, és szúrós szemmel nézett rám. Aztán nem bírta tovább, és leszóltott, hogy miért azt az újságot olvasom. Hát, mondom, azért, mert nem vagyok mečiarista. Ezt még lenyelte. Akkor kérdezte, hogy hová utazom. Mondom, hogy Budapestre. Miért utazom, Budapestre? Mondhattam volna, hogy mi köze hozzá, de hát jólnevelt ember vagyok, és válaszoltam neki, hogy meghívtak előadást tartani az egyetemre. Miről? Hát, mondom, ez magának fog tetszeni, Ludevít Štúrról és társairól fogok beszélni! Utána elkezdett nekem kiselőadást tartani, hogy ugyan már, a magyarok, ilyen nincs is, azok a szlávokból vették az alapszókincsüket, és így tovább. Kérdeztem tőle, hogy ne haragudjon, de milyen végzettsége van? Én ugyanis tanultam nyelvtörténetet, ezért pontosan tudom, hogy rengeteg szláv eredetű szó van a magyar nyelvben, mi több, azt is tudom, hogy milyen területeken vannak ezek, úgyhogy kérem, nem tegyen ilyen megalapozatlan általánosító jellegű kijelentéseket! Ebben is megegyeztünk. Végig próbáltam nem konfrontálódni vele, csak annyit mondtam, hogy ez van, az van, ezt én pontosan tudom, próbáljon ellenérveket felhozni, de csak a tények alapján! A végén elkezdte mondogatni, hogy a régi rendszerben ő hogy el volt nyomva, és valahogy eljutottunk a Bártfa-fürdői túrákig. Ekkor azt mondta, hogy a hegyen meghajolt előtte egy szobor. Úgyhogy láttam, hogy egy örülttel van dolgom. Éppen megérkeztünk Párkányba, amikor kérdezi, hogy hol vagyunk. Jézus, Párkányban? Nekem le kellett volna szállnom Érsekújváron! Na látja, mondom neki, ha nem kezdte volna el ezt a vitát, hazaért volna, most meg utazhat vissza! Általában így szoktam kezelni az emberi butaságokat.

Amúgy az életem során nem alakult ki konfliktus a magyarságtudatom és a szlovákság, illetve a szlovák állampolgárságom között. Számomra a

szlovákiai magyar lét nem szenvedéstörténet, habár a szülőfalu és a családomat érintették a kitelepítések. Tehát ha erre fogékony lettem volna, sok minden igazságtalanságot föltárhattam volna. Amikor a magyarországi filozófia történetét kutattam, és Felső-Magyarországot összehasonlítottam Erdéllyel, rá kellett jönnöm, hogy a szlovákok és a magyarok között nem voltak alapvető különbségek. Mindketten a nyugati kereszténységhez tartoztak, míg Erdélyben a román ortodoxia és a magyar nyugati kereszténység szemben állt egymással. Kétségtelen, Trianon fölerősítette a különbségeket, amire a szlovák oktatás is rátett egy lapáttal. De a harmincas-negyvenes években erősebb volt a szlovák-cseh konfrontáció, mint a szlovák-magyar. A csehek ugyanis kulturálisan nagyobb távolságra vannak tőlük, mint a magyarok. Amikor a magyarországi filozófiatörténetet nézi az ember, akkor ez a huszadik századig nem más, mint felekezeti filozófiák története, hiszen világosan elkülönül egymástól a protestáns és a katolikus. Európai szinten is fontos, hogy az emberek protestánsok voltak vagy katolikusok, hiszen a protestánsok sokkal inkább modernebbek és alulról építkezők voltak. Egyébként az, hogy alulról kell építkezni, nekem is a véremben van. Amikor a tizenkilencedik századi filozófiatörténettel foglalkoztam, elmagyaráztam a szlovák kollégáknak, hogy a szlovák filozófia történetét nem lehet megérteni a magyar kontextus ismerete nélkül. Ez egy komoly többlet volt számomra hozzájuk képest. Emellett ismertem a cseh és szlovák összefüggéseket, illetve a közöttük lévő különbségeket. Ebből jött elő aztán később, hogy az iskolai filozófiával érdemes foglalkozni, mivel akkor még ebben a keretben művelték a filozófiát, ami eleinte nem egy originális szaktudomány volt, hanem propedeutika, vagyis bevezető stúdiumok együttese. A protestánsok külföldön tanultak, onnan hozták haza az eszméket, úgyhogy az ő tudományuk egy reprodukció volt. Ezért a tizenkilencedik század elejéig nem is vagyok hajlandó a magyar filozófia történetéről beszélni, hanem csak magyarországi filozófiáról beszélek, mivel ez a korpusz egyrészt nem magyar nyelvű, másrészt több kultúrájú volt. Nekem óriási előnyöm volt ez a kettős látás, ami nélkül nem lehet létezni a mi szakterületünkön.

Valamit el kell mondanom arról is, hogy milyen módon él bennem a cseh és a szlovák nyelv. A szlovák nyelv szikárabb, mint a cseh, és ez igaz a filozófiai szaknyelvre is. A cseh nyelv, még ha struktúrájában hasonló is a szlovákhoz, szellemében közelebb áll a német gondolkodáshoz, s ezért

sok olyan elem található benne, amelyek a szlovákban nincsenek. Csehül például könnyebben lehet misztifikálni, mint a szlovákul. Olyan összetetten fejezheti ki magát az ember, amire a német is képes. Ezért ha szépirodalmi szövegről van szó, a csehet előnyben részesítem a szlovákkal szemben, mert sokkal plasztikusabb és gazdagabb. Rengeteg íz van a cseh nyelvben, miközben a szlovák nyelv kicsit rurálisabb. Én a kortárs szlovák vagy cseh irodalmat ugyanolyan árnyaltan értem, ugyanúgy élvezem, mint a magyart, viszont a szlovák irodalmat kevésbé olvasom, mert ritkábban jelennek meg olyan dolgok, amik érdekelnének. Van most egy fiatal írógeneráció, akik nagyon jókat írnak, de mostanában inkább újraolvasok, mint újat olvasok, és ezek főleg a csehek: Čapek, Hašek és Kundera. Annyi íz van ebben a nyelvben! Van egy Párizsban élő cseh író, Patrik Ouředník, aki elkészítette a nem konvencionális cseh nyelv szótárát. Például a női mellre harminc kifejezés van, a biszexuálisra és a férfi nemi szervre öt oldalon át sorolja a szavakat! A rendőrré is rengeteg találat van, és ezek mind-mind megjelennek az irodalomban is. Szlovákul nem lehetne ennyi kifejezést találni.

Ha az előbb a buta szlovák nacionalizmusra mondtam példát, hadd hozzam fel, hogy ennek van magyar megfelelője is. Gyakran szoktam szégyenkezni a magyar turisták miatt a Tátrában. Ilyen a plázacica-féle turista, aki magassarkú cipőben akar kirándulni, és csodálkozik, mi több, föl van háborodva, hogy hogyhogya nem beszélnek magyarul Poprádon? Ne haragudjon, mondom neki, Poprád sohasem volt magyar, maga tévúton jár! Legföljebb németek laktak ott meg magyar állami tisztviselők, akik eltűntek 1918 után. És hogy ez itt mind a miénk, mondják, mivel a Duna Televízió nézik ezeket a hazajáró sorozatokat, és úgy gondolják, hogy hazajönnék! Mondom, ne haragudjatok, hová jöttök ti haza? Miről beszéltek? És mondja nekem a recepciós, hogy volt itt egy vendég Magyarországról, akinek volt egy rakás trikója, mindegyiken Nagymagyarország térképpel és irredenta feliratokkal. Azt hitte, hogy mi nem értjük. Amikor ment el, szóltunk neki: ne haragudjon, maga tudatosította, hogy viselkedett itt velünk szemben? Erre megdöbben, hogy tényleg? Hát igen, velünk szemben ez kihívó provokáció, és lehet, hogy nem tudunk olyan jól magyarul, de bizonyos dolgokat megértünk. Ilyenkor nagyon szoktam magam szégyellni. Nem várhatom el a szlovákoktól, hogy mindig különbséget tegyen a szlovákiai és a magyarországi magyar között. Csakhogy sajnos nagy különbségek vannak.

Vagy odajön az asztalunkhoz egy idős házaspár Magyarországról, egy nyugalmazott katonatiszt a feleségével. Elkezdnek velük beszélgetni. A férj, aki Moszkvában végezte a katonai akadémiát, büszkén mondja, hogy ők nézik a Duna Tévében a hazajáró sorozatot, és jöttek megnézni a hegyeinket. Aztán kezdi nekem magyarázni, hogy mi itt mennyire el vagyunk nyomva. Én, személyesen, szlovákiai magyarként. Mondom neki: ne haragudjon, egyetemi tanár vagyok, publikálok magyarul, szlovákul és más nyelven is, a gyerekeim olyan iskolába járnak, amit választottak maguknak. Mi a gond? Én elmondhatom a véleményemet bármikor, bármilyen fórumon, miközben van kollégám Magyarországon, aki még a folyosón sem meri elmondani, hanem csak az irodájában, amit gondol, nehogy valaki följelentse. Nálunk ez kizárt dolog! Amikor nálunk volt egy nacionalista kormány, és meg akarták nyirbálni a magyar nyelvű oktatást az egyetemen, akkor nem én, hanem a Bölcsészkaron egy másik tanszék vezetője hozta föl a tudományos tanácsban, hogy nekünk protestálni kell ez ellen, mert egyrészt emberi jogokba ütközik, másrészt akkor megszűnnek a szakjaink. Én, mondok neki, őszintén szólva sokkal jobban érzem magam szlovákiai magyarként, mintha magyarországi magyarnak kéne lennem! Erre csak nézett, szerintem föl sem fogta.

Ugyanakkor az is előfordult velem, hogy egy liprói kocsmában mellém ül egy szlovák atyafi, és megkérdezi, hogy mit szólok a magyarokhoz. Erre mondok neki, hogy arra nem tudok válaszolni, hogy mit szólok a magyarokhoz, mondja meg, hogy melyik magyarra gondolt, akkor elmondom a véleményemet, mivel olyan, hogy „magyarok általában” nem létezik. Akkor már olyan jól beszéltem szlovákul, hogy nem szúrhatták ki, hogy nem vagyok szlovák. Ez olyannyira igaz, hogy az egyik könyvem szlovák változatáról azt írta egy szociológusnő, Zuzana Kusá, hogy a legszebben író szlovák filozófus vagyok. És ezek a szlovák kollégák respektálták, hogy magyar vagyok. Az is megtörtént, hogy szakítottam egy szlovák barátnőmmel, aki nem volt képes felfogni, hogy magyar vagyok. Ugyanis a kapcsolatunkban egy idő után megjelentek a kulturális különbségek, amiket nem tudtunk feloldani. Ilyen volt, amikor például előjött a nyelvhasználat kérdése, és én azt mondtam, hogy a szlovák nekem legjobb esetben is a második nyelvem, és tulajdonképpen idegen nyelv számomra. Erre fölcsattant, hogy hogyhogya neked idegen nyelv a szlovák, amikor itt élsz ebben az országban? Mondom neki: bazmeg, én magyarnak születtem, a szlovákot

idegen nyelvként tanultam meg, és most ez a második nyelvem! Erre hülyeségeket kezdett beszélni, és miközben azt gondoltam magamban, hogy lehet, hogy nagyon szép cicid van, és különböző pozíciókat jól tudsz az ágyban, megmondtam neki, hogy ennek így nincs értelme, fejezzük be! Hál’istennek messze lakott tőlem, így aztán elhalt az egész. Azt a nőt a Tátrában szedtem fel, ahogy egy másikat is, aki Tapolcsány környékéről származott, egy nagyon katolikus, nacionalista, primitív világból, ahonnan elkergették a zsidókat a háború alatt, és amikor néhány visszajött, azokat megint elkergették, és utána is mindig nacionalistákat, fasisztákat választottak. Jellemző, hogy Fico is erről a vidékről, a Felső-Nyitra környékéről származik.

Több szlovák nőt is kérdeztem arról, hogy miért én, a magyar. Erre ők általában azt mondták, hogy a szlovákok bunkók, a magyarok pedig lovasok. Ez így persze baromi nagy leegyszerűsítés, de az igaz, hogy a macsóságot mindig igyekeztem levetkőzni, és arra törekedtem, hogy szépen beszéljek és tapintatos legyek a nőkkel szemben, és olyan dolgokra is odafigyeljek, amikre korábban nem. Valamennyi párkapcsolatomban a nőt többnek tartottam önmagamnál, és mindig nagyon odafigyeltem arra, hogy fontosnak érezze magát a kapcsolatunkban. A szerelem-könyvemben is utalok rá Diderot kapcsán, és magam is úgy gondolom, hogy a másíknak szerzett gyönyör a legfőbb jó. A kapcsolataimban is arra törekedtem, hogy a szexualitást a nő mindig élvezze, és hogy a gyönyört élje át. Táncolni sem lehet, ha nem működök együtt a másikkal! És amikor magamhoz tértem az aktus után, és néztem a nő arcát, hogy úristen, ő most teljesen odaadta magát nekem, mindenfajta fenntartás nélkül, hát ez a legnagyobb dolog, ami létezik a világon! Ezt nekem nagyon meg kell becsülni! Vagyis nincs semmi titok: a nőt szeretni kell! Akkor minden működik, mivel ezt a nők észreveszik, rögtön tudják!

A nyolcvanas-kilencvenes években, munkahelyi beosztásom és egyéb társadalmi funkcióim révén belekeveredtem a politizálásba is, és akkor gyakran kirobbantam és keményen támadtam, és rengeteg konfliktusom volt máig működő szlovákiai magyar politikusokkal, mivel az igazságtalanságot, a hazugságot és a tudatos félremagyarázásokat nem tudtam elviselni. De az utóbbi tíz évben már úgy érzem, hogy az életkorom miatt már kívül vagyok a történelmen. Magánéletemben élhetek úgy, mintha nem lennék hetvennégy éves, de a társadalmi léteemben el kell fogadnom, hogy már egy

másik generáció irányítja a dolgokat. Lehet, hogy ez eleinte kellemetlenül érinti és irritálja az embert, de előbb-utóbb rá kell jönnünk, hogy időben és érdeklődésben relativizálódnak és elcsúsznak a dolgok. Hogyha egy idős ember azt érzi, hogy már nem néznek rá a fiatal nők úgy, mint régen, akkor azt is észre kell vennie, hogy az ötven és hetven közötti nők viszont ugyanúgy néznek rá. És utána arra is rá fog jönni, hogy az ötvenes nők is nagyon jó dolgokat tudnak. Ez az egyik dolog. A másik, hogy hetven fölött valóban megtapasztalható, hogy nem vagyok fontos már, ugyanis egyértelmű, hogy a társadalmi struktúrában elfoglalt funkciók alapján értékelnek bennünket. Viszont ebben az életkorban az is kiderül, hogy a korábbi kapcsolatok többsége el fog tűnni, és csak azok maradnak meg az ember közelében, akik rám mint egyénre vagy személyiségre tekintenek. Úgyhogy hetven fölött, hál'istennek, csak azok az emberek lesznek a környezetemben, akikkel érdemes fenntartani a kapcsolatot.

Az elmúlt huszonhat évben irodalomtudományt és irodalomtörténetet is tanítottam, és ilyenkor neveltem is, ugyanis az irodalom révén emberismeretet, hermeneutikai hozzáállást is kínálhatunk, éppen ezért keresnek még sokszor azok a diákok, akikkel korábban közeli kapcsolatban voltam, hiszen sokat túráztunk együtt. Felhívna, hogy tanár úr, légy szíves, mert letegeződtünk, ebben és ebben a dologban mit tanácsolnál nekem? Legutóbb is három lánnyal túráztam, az egyik már édesanya, és arra a két napra a férjére bízta a kislányukat. A másik kettő most fejezi be az egyetemet, de még tanítottam őket. Nagyon jókat beszélgettünk, és a túra végén megnyitottak ilyen női témákat, hogy például menstruáció. Erre én megjegyeztem, hogy csak nyugodtan, én már abban a korban vagyok, hogy lehet, nemsokára én is menstruálni fogok, úgyhogy elkezdtek a menstruációs bugyiról is beszélgetni. Erre mondom nekik, lányok, nem mondatok semmi újat! A koromból adódóan havonta kapok értesítőket a fészbukon egy bizonyos egészségügyi cégtől, ahol férfi inkontinenciára ajánlanak pelenkákat. Egészen idáig eljutottunk. Nálam ez egyáltalán nem probléma.

De sajnos ebben az életkorban az idő nagyon felgyorsul, és egyre kevesebb lesz a diszponibilis idő. Ez ott van a háttérben, ami meghatározza a viselkedést, ha akarjuk, ha nem. A gorál öregasszonyokkal is megéltam, amikor tipródtam a

buszmegállóban, ők meg mondták, hogy hová siet, a hegyek jövőre is ott lesznek?! Ugyanakkor megpróbálok ehhez alkalmazkodni, úgy, hogy a kecske is jóllakjon, és a káposzta is megmaradjon. Amikor például fenn vagyok a háromhetes gyógykezelésen a Tátrában, délelőttönként, amikor el kell mennem ilyen-olyan kezelésekre, de még marad egy-két órám az ebédig, felveszem a túracipőt, és nekivágok a hegynek. Van vagy háromszáz méteres szintkülönbség, és én próbálok a turista- és a kapitalista énemet összeegyeztetni. Egyrészt mérem az időt, és ha csak egyetlen másodpercet javítok, akkor annak nagyon örülök. Másrészt fönt a hegyen, ahol a bokrok között ott vannak a pihenőpadok, leülök, becsukom a szemem, és kilépek az időből. Hagyom, hogy áradjon belém a természet. Tehát lehetséges ki-be lépkedni. Megoldható az egész. Aztán félóra múlva fölriadok, és mindezt utólag tudatosítom magamban. A lényeg a két fixált időpont között eltelt időmennyiség, ami nem idő, hanem csak létezés, amikor csak vagyok. És ezt követően térek vissza az időbe, amikor le kell érnem az ebédhez.

Vagyis vannak pontok, amelyekhez igazodnom kell, mivel benne vagyok a társadalomban. De ha egy jó könyvet olvasok, akkor is átlépek egy másik időrendbe. Mindazonáltal továbbra is érdekel a világ és az élet. Mindig sokkal több az, amit nem tudok, mint amit tudok, még mindig van, amit érdemes fölfedezni, még mindig érdekelnek a szép nők, és még mindig megfordulok utánuk. De ma már másról szólnak a dolgok, és ha esetleg úgy vélném, hogy valamilyen irányba kellene haladni, ezt ma már nem tudom és nem is akarom ráoktrojálni az új generációkra. Könnyen nevetségessé válhatunk. Az, hogy fiatalnak érzem magam, megtartom a magánéletem számára, és ha valaki megkeres, megpróbálok a bölcs öregúr szerepét alakítani, fönntartva, hogy ezt egy hetvennégy éves vén faszi mondta. A fiatalságot megtartom az olvasmányaimnak, kapcsolataimnak, annak, hogy még most is szeretek szeretkezni, és nem fogadom el, hogy hetven fölött el kellene feledkezniem bizonyos dolgokról. És máig tudok beszélgetni a két-három generációval fiatalabbakkal is, és könnyen meg tudom velük találni a közös hangot. És ez azt jelenti, hogy talán még nem vénültem meg teljesen.

Bélvata, 2023. augusztus-szeptember